

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री गोपाल पराजुली
माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाशमान सिंह राउत
आदेश

०७०-WO-०३६१

मुद्दा : उत्प्रेषण।

काठमाडौं जिल्ला मनमैजु गा.वि.स. वडा नं. ७ मा स्थायी बसोबास गरी बस्ने नेपाल
जनहित दलको अध्यक्ष विजय अधिकारी-----१

निवेदक

विरुद्ध

निर्वाचन आयोग, बहादुरभवन, कान्तिपथ, काठमाडौं -----१
नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद् सचिवालय, सिंहदरबार, काठमाडौं-----१

विपक्षी

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ तथा धारा १०७(२) बमोजिम यसै
अदालतको अधिकार क्षेत्र भित्र पर्ने प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र आदेश यस प्रकार
छः-

म र म जस्तै देशप्रेममा समर्पित साथीहरूले देश र जनताको सेवा गर्न उत्साहित भई
"नेपाल जनहित पार्टी" गठन गरी निर्वाचन आयोगमा दर्ता गरी २०७०।८।४ मा हुने आगामी
दोस्रो संविधानसभा निर्वाचनको लागि चुनाव चिन्ह "माइक" र हिमालबाट उदाउँदो सूर्यको नक्सा

भएको पुर्ण चारपाटे सेतो सफा कपडाबाट अलग्गै पहिचान बुझाउने झण्डा समेत नेपाल जनहित पार्टीले प्राप्त गरेको छ। राज्यले गराउन लागेको आगामी निर्वाचनमा नेपाल जनहित पार्टीले अवसर पाउनु पर्नेमा सो अवसरबाट वञ्चित गराएकोमा सामाजिक मौलिक हकको हनन भएको छ।

मिति २०७० साल मंसिर ४ गते हुन गईरहेको दोश्रो संविधान सभाको निर्वाचनको सूचना विपक्षी निर्वाचन आयोगले प्रकाशित गरेपछि समानुपातिक तर्फको उम्मेदवारको बन्दसूचि बुझाउने अन्तिम मिति २०७०।६।१८ गते शुक्रबारका दिन म निवेदक र मेरो दलको सदस्य १ समेत हामी दुई जना नेपाल जनहित पार्टीको तर्फबाट प्रस्तुत गरिने बन्दसूचि विपक्षी निर्वाचन आयोगमा बुझाउन गएका थियौं। सो क्रममा राति ९.४५ बजेसम्म लाईनमा लागि ५२ जना समानुपातिक तर्फका उम्मेदवारको मनोनयन फाराम लिई विपक्षी निर्वाचन आयोगमा गएकोमा जम्मा २६ जना उम्मेदवारको नावाली मतदाता सूचिमा रुजु गरिसेक अरु कार्य बाँकी नै राखि पछि ३४ जनाको सूचि लिएर आउनुस् भनेकोले बाँकी ९ जनाको प्रमाणित भोली बुझाउँछु भन्दा अहिले नै चाहिन्छ भोली हुँदैन भनी आलटाल गरी केही समय बेतित भएपछि मात्र आज भ्याइँदैन, कर्मचारी गईसके, नेटको समस्या देखिएकोले काम ढिला भयो आदि भनि बहाना बनाई काम अधुरै छोडिदिई सकेपछि त्यहाँका वरिष्ठ अधिकृत एवं निर्वाचन आयुक्त समेतसँग अनुरोध गर्दा हामी केही गर्न सक्दैनौं, समय गयो, सर्वोच्च अदालत जानुस् भनि हामीलाई लामो दशैको बिदा अघि नै दल, हामी दलका कार्यकर्ता, समर्थक लगाएत समाजका धेरै सदस्यहरुलाई निराश पारी निर्वाचनमा भाग लिन आएका हामीलाई निर्वाचनमा भाग नलिने ३३ दलको कित्तामा विपक्षी निर्वाचन आयोगले पारिदिएको प्रस्तुत जनहित याचिका (Public Interest Litigation) लिई सम्मानित अदालतसमक्ष उपस्थित भएको छु ।

म निवेदक लगायत नेपाल जनहित पार्टीको संवैधानिक अधिकार र मौलिक हकहरु (Fundamental Rights) र मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणा पत्र (Universal Declaration of Human Rights) को विश्वव्यापी मान्यता र सत्यतालाई विपक्षी निर्वाचन आयोगले अवहेलना र हनन समेत गरेको छ। आर्थिक, शैक्षिक तथा साँस्कृतिक अधिकार सम्बन्धि १९६६ को अभिसन्धि र राजनैतिक तथा नागरिक अभिसन्धि (Political and Civil Rights) १९६६ को विश्व भरि मान्यता दिइएका राजनैतिक, शैक्षिक, सामाजिक, साँस्कृतिक र यस्तै निर्वाचनमा भाग लिन

पाउने प्रजातान्त्रिक, अन्तर्राष्ट्रिय कानूनका व्यवस्थाहरूलाई समेत विपक्षी आयोगले तल्याएको छ। नेपाल यि सबै मावन अधिकार सम्बन्धि अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताहरूको पक्ष भई सोही आधारमा आफ्नो देशको संविधान र कानून निर्माण गरी यि अभिसन्धिहरूमा उल्लेखित मर्म र भावनालाई मात्र र शिरोपर गर्न बचनबद्ध छ । यसरी संविधान कानूनको प्रमुख शास्त्र अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा १२-स्वतन्त्रताको हक, धारा १३-समानताको हक, धारा २४ न्याय पाउने हक एवं संविधानको मुटु प्रस्तावना एवं यी सबै धारा १२, १३, २१, १९ समेतको भावना र उद्देश्य विपरित कार्य भएको छ। हाम्रो पार्टी नेपाल जनहित पार्टीले आफ्नो विधानमा "समावेशी सम्पूर्ण नेपालीको जन आन्दोलन र संघर्षबाट प्राप्त स्थापित प्रजातन्त्र वा लोकतन्त्रले गर्दा हामी नेपालीहरूलाई संसदीय प्रणालीमा आधारित बहुदलिय प्रजातन्त्र, मानव अधिकारको प्रत्याभूति नै कानूनी शास्त्र, स्वतन्त्र र सक्षम न्याय प्रणाली प्रति पूर्ण प्रतिवद्ध रहि....." भन्दै हाम्रो देशमा जनताको क्रान्ति र बलिदानबाट प्राप्त प्रजातन्त्रको रक्षा प्रजातन्त्र र एकता, देश विकास, आर्थिक विकास समेत यस पार्टीको मुल लक्ष्य र उद्देश्य रहेको छ। यस्तो प्रजातन्त्र प्रति समर्पित दलमा कानूनी एवं संवैधानिक हकहरू विपक्षीले जानजान कर्मचारी छैनन्, समय गयो, कम्प्यूटर विग्रिय आदि भनि सुनियोजित रूपमा हनन गरेको हुँदा सम्मानित अदालतको शरणमा न्यायको लागि उपस्थित भएको छु ।

निवेदकले निवेदन दर्ता गर्दा राखेको रु. १०,०००।— को खर्च विवादित बन्दसूचि स्वीकार गरी प्रस्तुत गर्ने क्रममा विपक्षी आयोग जाँदा आउँदा लागेको यातायात खर्च, खाना खर्च, कार्यकर्ता परिचालन गर्दाको खर्च, बैठकमा लागेको खर्च, पार्टीको विज्ञापन खर्च, जनचेतना जगाउन आयोजनामा लागेको खर्च, स्टेशनरी एवं विपक्षी आयोगले निर्वाचनको सूचना प्रकाशित गरी काम गर्न गराउन लगाई बन्दसूचि नै प्रस्तुत हुन नदिने षडयन्त्र समेत गरेको र यसबाट म निवेदकलाई र मेरो पार्टीलाई ठूलो आर्थिक एवं मानसिक क्षति भएको हुँदा सोको करिब ५,००,०००।— र मिति २०६८ साल भदौ महिना देखि नेपाल जनहित पार्टी दर्ता गर्न देशमा संविधान सभाको विघटन समय तिर हामी नेपालबासीहरू अन्य विभिन्न जिल्लाका साथीहरू मिली छलफल गर्दा एउटा देशमा नयाँ लोकतान्त्रिक पार्टीको आवश्यकता परेको महसुस गर्‍यो र सरकारको सूचना अनुसार विधि विधान, कागजात र नियम पुर्‍याउने क्रममा प्रयास गरिरहँदा यो नेपाल जनहित पार्टी दर्ता प्रक्रिया २०७०।४।११ "माईक" चिन्ह पाएको पत्र प्राप्त भएपछि

दर्ता प्रक्रिया पुरा भएको महसुस गरिएको थियो । उक्त समयमा धेरै नै दुःख भएको हाम्रो पार्टीका कार्यकर्ताले महसुस गरेका थिए र चुनावमा भाग लिन नपाउँदा वितृष्णा, विरक्त, हिनताबोध भएको महसुस कार्यकर्ता र नेपाल जनहित पार्टी प्रति समर्पित सर्वसाधारणले गरेका छन्। त्यसकारण पार्टी दर्ता प्रक्रिया पुरा गर्न मानसिक, शारिरीक र आर्थिक सबै खर्च गरि दर्ता गराएको हो। पार्टी भनेको देशको साझा सम्पत्ति हो। पार्टीले सबैको साझा विकास र जनचेतना जगाउने काम गर्दछ, गरेको छ। त्यसकारण पार्टी दर्ता गर्दाको खर्च करिब ५ लाख भन्दा बढी नै भएकोले क्षतिपूर्ति वापत माथि उल्लेखित रु. ५,००,०००।— र पार्टी दर्ता वापतको ५,००,०००।— गरी रु. १०,००,०००।— राहत पाउँ । पार्टी प्रति कामहरूको मुल्याङ्कन समेत गराई उक्त कामको बराबरको क्षतिपूर्ति समेत दिलाई भराइदिनु भनि परमादेश वा उपयुक्त आज्ञा वा आदेश जारी गरी पाउँ ।

दोश्रो संविधान सभाको निर्वाचन कार्यक्रम अघि बढिसकेको हुँदा सो निर्वाचन कार्यक्रम स्थगित गरी हाल सो कार्यक्रमको बिचमा नै निवेदक र निवेदक जस्ता समानुपातिक तर्फको कार्यक्रममा भाग लिन बञ्चित गराईएका अनुपस्थित दलहरूलाई समानुपातिक तर्फको निर्वाचन कार्यक्रममा भाग लिन वा अन्तिम उपयुक्त आज्ञा आदेश वा पूर्जी जारी गरी पाउँ ।

संविधानसभाको चुनावमा भाग लिनबाट बञ्चित गराएकोमा नेपाल जनहित पार्टीलाई अपूरणीय क्षति पुग्न गएका कारण मंसिर ४ को चुनावको परिणाम पछि हुनेवाला, बन्नेवाला सरकारको सभासदमा मनोनित गराई दिने क्षति वापत संविधान सभामा सहभागी हुने गरी नेपाल जनहित पार्टीको ४२ जना उम्मेदवारी मध्येका जो कोहीलाई वा अख्तियारवाला प्रतिनिधिलाई मनोनितबाट छनौट गरी पठाईने २६ सिट मध्ये २ वटा सिटमा मनोनित गरियोस भन्ने उचित आदेश आज्ञा जारी गराई पाउँ ।

निवेदकको संविधान प्रदत्त हकहरू हनन भएको हुँदा यसै साथ प्रस्तुत निवेदनमा उल्लेख भए बमोजिम नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा ३२ र धारा १०७(२) बमोजिम विपक्षी आयोगका नाममा निवेदकले प्रस्तुत गरेको समानुपातिक तर्फको बन्दसूची कानून बमोजिम स्वीकृति गर्नुसमेत भनि विपक्षीका नाममा परमादेश लगायत उपयुक्त आज्ञा आदेश समेत जो जे आवश्यक हुन्छ सो जारी गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको मिति २०७०।०७।२६ को रिट निवेदन।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदन माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? आदेश जारी हुन नपर्ने आधार कारण भए सो उल्लेख गरी लिखित जवाफ लिई आउनु भनी विपक्षीहरूलाई नियमानुसार म्याद सूचना जारी गर्नु भन्ने व्यहोराको मिति २०७०।७।२९ को आदेश ।

निर्वाचन आयोगले मिति २०७०।६।३ मा समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली तर्फको निर्वाचन कार्यक्रमलाई प्रकाशित गरेको थियो। जसअनुसार निर्वाचनमा भाग लिएका राजनीतिक दलहरूले मिति २०७०।६।१८ मा समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली तर्फको बन्दसूची पेश गर्नुपर्ने थियो। निर्वाचनलाई स्वच्छ, निष्पक्ष र विश्वसनिय बनाउन बन्दसूची पेश गर्ने राजनीतिक दलहरूले पेश गरेको उम्मेदवारको बन्दसूचीमा रहेको नामावलीलाई मतदाता नामावलीमा नाम समावेश भए नभएको विषयमा यकिन गर्न २०७०।६।६ देखि नै निर्वाचन आयोगको प्राविधिक जनशक्तिहरूबाट राजनीतिक दलहरूले पेश गरेका बन्दसूचीमा रहेका नाम मतदाता नामावलीमा समावेश भए नभएको यकिन गर्ने कार्य भएको हो। निवेदकको पार्टीले २०७०।६।१८ भन्दा अगाडी नै मतदाता नामावलीमा उम्मेदवारको नाम समावेश भए नभएको यकिन गर्नसक्ने देखिन्छ तर निजले सो गर्न सक्नु भएको देखिँदैन। आयोगमा राजनीतिक दलको तर्फबाट समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली प्रयोजनको लागि बन्दसूची पेश गर्ने अन्तिम मिति २०७०।६।१८ सम्म निज निवेदक र निजको राजनीतिक दलले संविधानसभा सदस्य निर्वाचन अध्यादेश, २०७० को दफा ७(२) तथा अनुसूची १ र २ बमोजिम कुल सदस्य संख्याको कम्तिमा १०% उम्मेदवारी दिने व्यवस्था बमोजिम ३३५ सिटको १०% अर्थात करिब ३४ जना उम्मेदवारहरूको नाम र दफा ७ को उपदफा (५) बमोजिम १७ जना महिला उम्मेदवारहरूको नाम समावेश भएको बन्दसूची आयोगमा पेश गर्न सक्नु भएको छैन। आयोगमा दर्ता भएका निर्वाचनमा भाग लिने अन्य १२२ वटा राजनीतिक दलको बन्दसूची लिने तर रिट निवेदकको बन्दसूची नलिने गरी आयोग पूर्वाग्राही हुन पर्ने अवस्था पनि छैन आयोगले तोकिएको अन्तिम समय सम्ममा पनि कानूनी प्रक्रिया पूरा गरी बन्दसूची पेश गर्न नसक्ने अनि त्यसको फाइदा लिने उद्देश्यले मुद्दा गर्ने एवं कपोल कल्पित लाञ्छना लगाई स्वतन्त्र, निष्पक्ष, स्वायत्त संवैधानिक आयोग उपर रिट निवेदन दिने कार्य आफैंमा निवेदकको गलत मनसाय (Malafide Intention) रहेको हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेजभागी छ। निवेदकले बन्दसूचीमा रहेका

नामावलीलाई आयोगमा २०७०।६।१८ राती १० बजे सम्म पनि यकिन गर्न एवं पेश गर्न नसक्नु भएकोले सम्पन्न भईसकेको निर्वाचन प्रति जनआस्था कमजोर बनाउने मनसाय देखिने हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ। निवेदक पार्टीले पार्टी दर्ता गर्दा र पार्टी दर्ता गरे वापत गरी जम्मा रु. १०,००,०००।— को माग गर्नु भएको छ। आफै कानूनको रित नपुन्याई बन्दसूची पेश गरी आयोगको अमूल्य समय खर्च समेत गरेको, निवेदकले कुनै वस्तुनिष्ठ आधार र कारण बिना क्षतिपूर्तिको माग गर्नुभएको साथै जुन प्रयोजनको लागि रिट निवेदन दायर गरिएको सो को समयावधी समेत समाप्त भएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको निर्वाचन आयोगको लिखित जवाफ।

आफूले चुनेका प्रतिनिधिहरू मार्फत संविधान बनाउन पाउने नेपाली जनताको सार्वभौम अधिकारलाई प्रयोगमा ल्याउन नेपाल सरकारले सम्बत २०७० साल मंसिर ४ गते संविधान सभाको निर्वाचन हुने गरी मिति घोषणा गरी स्वतन्त्र, निष्पक्ष र भयरहित वातावरणमा निर्वाचन सम्पन्न समेत भईसकेको छ। संविधान सभाको गठनको सम्बन्धमा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा ६३ मा विस्तृत व्यवस्था गरिएको र संविधान सभालाई समावेशी बनाउनको लागि सो धाराको उपधारा (४) बमोजिम पहिलो हुने निर्वाचित हुने निर्वाचन प्रणाली अर्थात प्रत्यक्ष निर्वाचनमा उम्मेदवार चयन गर्दा राजनीतिक दलहरूले समावेशी सिद्धान्तलाई ध्यान दिनुपर्ने र समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली तर्फका उम्मेदवारहरूको सुचिकृत गर्दा राजनीतिक दलहरूले महिला, दलित, उत्पीडित जाती/आदिवासी जनजाती, पिछडिएको क्षेत्र, मधेशी लगायत अन्य वर्ग समेतको कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम समानुपातिक प्रतिनिधित्व गराउनुपर्ने हुन्छ। यसका साथै सोही धाराको उपधारा (५) बमोजिम प्रत्यक्ष र समानुपातिक निर्वाचनको कूल उम्मेदवारहरूको संख्या जोडेर कुल संख्यामा महिला उम्मेदवारहरूको संख्या न्युनतम एक तिहाई हुनुपर्ने अनिवार्य व्यवस्था छ। यसका साथै संविधानसभा सदस्य निर्वाचन अध्यादेश, २०७० को दफा ७ मा उम्मेदवारको बन्दसूची पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरी सोही दफाको उपदफा (१) मा समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली अनुसार हुने निर्वाचनको लागि त्यस्तो निर्वाचनमा भाग लिन चाहने राजनैतिक दलले आफ्नो दलको तर्फबाट उठाइने उम्मेदवारको बन्दसूची तयार गर्नुपर्नेछ र उपदफा (२) को (१) बमोजिम राजनैतिक दलले उम्मेदवारको बन्दसूची तयार गर्दा समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली अन्तर्गत निर्वाचित हुने कुल सदस्य संख्याको कम्तीमा दश प्रतिशत

सदस्यका लागि उम्मेदवारी दिने गरी त्यस्तो बन्दसूची तयार गर्नुपर्नेछ। साथै सोही दफाको उपदफा (३) मा राजनैतिक दलले उम्मेदवार सूचीकृत गर्दा अनुसूची-१ मा उल्लेख भए बमोजिम महिला, दलित, उत्पीडित जाति/आदिवासी जनजाति, पिछडिएको क्षेत्र, मधेसी, खस आर्य तथा अन्य समूह समेतको जनसंख्या प्रतिशतको आधारमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी अनुसूची-२ बमोजिम उम्मेदवारको बन्दसूची तयार गर्नुपर्नेछ। यसरी महिलाको उम्मेदवारी सूचीकृत गर्दा दलित, उत्पीडित जाति/आदिवासी जनजाति पिछडिएको क्षेत्र, मधेशी, खस आर्य तथा अन्य समूह समेतको समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी समावेशी सिद्धान्त अनुरूप गर्नुपर्नेछ। मधेशीबाट उम्मेदवारी चयन गर्दा दलित, आदिवासी जनजाति र अन्य समूह समेतको जनसंख्या प्रतिशतको आधारमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी उम्मेदवारको सूची तयार गर्नुपर्नेछ। त्यसरी तयार गरेको उम्मेदवारी बन्दसूची आयोगले तोकेको समयावधिभित्र सम्बन्धित राजनैतिक दलले अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा आयोग समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ। संविधानमा उल्लिखित प्रस्तुत व्यवस्थाहरूको पालना सम्बद्ध सबैले अनिवार्य रूपमा गर्नुपर्ने कुरामा कुनै विवाद हुन सक्तैन। संविधानमा गरिएको व्यवस्था बमोजिम राजनीतिक दलहरूले उम्मेदवारी दिए नदिएको हेर्ने अधिकार सम्पन्न निकायको रूपमा संविधानले नै निर्वाचन आयोगलाई जिम्मेवारी दिएको र संविधान बमोजिम निर्वाचन आयोगले स्वतन्त्र रूपले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकारको सम्पादन गर्ने हुँदा यस विषयमा नेपाल सरकार प्रधानमन्त्रि तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयलाई विपक्षी बनाउनुपर्ने औचित्य नै देखिँदैन। रिट निवेदनमा उल्लिखित विषय नेपाल सरकार प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको अधिकारक्षेत्र र दायराभित्र पर्ने विषय नभएकोले सो सम्बन्धमा थप केही उल्लेख गरिरहनु पर्ने प्रयोजन नरहेकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको नेपाल सरकार प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको लिखित जवाफ।

नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनको मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा निवेदकले संविधान सभा सदस्य निर्वाचन अध्यादेश, २०७० को दफा ६ अनुरूप हुने निर्वाचनको लागि दफा ७ बमोजिम दलको तर्फबाट बन्दसूची पेश गर्न विपक्षी निर्वाचन आयोगमा मिति २०७०।६।१८ गते उपस्थित भएको र ढाँचा अनुरूपको बन्दसूची समान अनुपातमा महिला र पुरुष सदस्यको नामावली प्रस्तुत गरेकोमा आयोगले नाम नमिलेमा ७ दिनभित्र सच्याउन सूचित

गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था विपरित आधा भन्दा बढी नामावली रुजु गरिसकेपछि नामावली सम्पूर्ण रूपमा स्वीकार्न मौखिक रूपमा इन्कार गरेको हुँदा निवेदकले प्रस्तुत गरेको समानुपातिक तर्फको बन्दसूची कानून बमोजिम स्वीकृत गर्नु, निवेदक र निवेदक जस्ता समानुपातिक तर्फको कार्यक्रममा भाग लिन बञ्चित गराइएका अनुपस्थित दलहरूलाई समानुपातिक तर्फको निर्वाचनमा भाग लिन पाउने व्यवस्था गर्न एवं संविधान सभाको चुनावमा भाग लिनबाट बञ्चित गराइएको कारण यस पार्टीलाई अपुरणिय क्षति पुग्न गएका कारण यही २०७० साल मंसिर ४ गतेको चुनावी परिणाम पछि बन्ने सरकारले मनोनित गर्ने २६ सिटमध्ये २ वटा सिटमा यस पार्टीको तर्फबाट उम्मेदवारीको लागि चयन गरिएका ४२ जना मध्येबाट वा अख्तियारवाला प्रतिनिधिलाई मनोनित गरियोस भनी आज्ञा वा आदेश जारी गरी क्षतिपूर्ति रु. १०,००००।— समेत भराईदिनु भनी परमादेशको आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने रिट निवेदन भई संविधानसभा सदस्य निर्वाचन अध्यादेश २०७० को दफा ७ ले ३४ जना भन्दा कम उम्मेदवारहरू बन्दसूचीमा रहेमा दर्ता गर्न नमिल्ने कानूनी प्रावधान अनुरूपको संख्या विपक्षीसँग माग गर्दा ल्याउन नसकेको, आफै कानूनको रिट नपुन्याई बन्दसूची पेश गरी आयोगको अमूल्य समय खर्चसमेत गरेको, निवेदकले कुनै वस्तुनिष्ठ आधार र कारण विना क्षतिपूर्तिको माग गर्नु भएको साथै जुन प्रयोजनको लागि रिट निवेदन दायर गरिएको सोको समयावधी समेत समाप्त भएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज लागी छ भन्ने व्यहोराको लिखित जवाफ रहेको प्रस्तुत निवेदनमा निवेदक माग बमोजिम आदेश जारी गर्नुपर्ने हो होइन ? सो सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा, आफुले चुनेका प्रतिनिधिहरू मार्फत संविधान बनाउन पाउने नेपाली जनताको सार्वभौम अधिकारलाई प्रयोगमा ल्याउन नेपाल सरकारले मिति २०७०।८।४ गते संविधान सभाको निर्वाचन हुने गरी मिति घोषणा गरेको देखिन्छ। संविधान सभाको गठनको सम्बन्धमा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा ६३ मा विस्तृत व्यवस्था गरिएको र संविधान सभालाई समावेशी बनाउनको लागि सो धाराको उपधारा (४) बमोजिम पहिलो हुने निर्वाचित हुने निर्वाचन प्रणाली अर्थात प्रत्यक्ष निर्वाचनमा उम्मेदवार चयन गर्दा राजनीतिक दलहरूले समावेशी सिद्धान्तलाई ध्यान दिनुपर्ने र समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली तर्फका उम्मेदवारहरूको सुचिकृत गर्दा राजनीतिक दलहरूले महिला, दलित, उत्पीडित जाती/आदिवासी जनजाती, पिछ्छडिएको क्षेत्र, मधेशी लगायत अन्य वर्ग समेतको कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम

समानुपातिक प्रतिनिधित्व गराउनुपर्ने हुन्छ। यसका साथै सोही धाराको उपधारा (५) बमोजिम प्रत्यक्ष र समानुपातिक निर्वाचनको कूल उम्मेदवारहरुको संख्या जोडेर कुल संख्यामा महिला उम्मेदवारहरुको संख्या न्युनतम एक तिहाई हुनुपर्ने अनिवार्य व्यवस्था छ। यसका साथै संविधानसभा सदस्य निर्वाचन अध्यादेश, २०७० को दफा ७ मा उम्मेदवारको बन्दसूची पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरी सोही दफाको उपदफा (१) मा समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली अनुसार हुने निर्वाचनको लागि त्यस्तो निर्वाचनमा भाग लिन चाहने राजनैतिक दलले आफ्नो दलको तर्फबाट उठाइने उम्मेदवारको बन्दसूची तयार गर्नुपर्नेछ र उपदफा (२) को (१) बमोजिम राजनैतिक दलले उम्मेदवारको बन्दसूची तयार गर्दा समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली अन्तर्गत निर्वाचित हुने कुल सदस्य संख्याको कम्तीमा दश प्रतिशत सदस्यका लागि उम्मेदवारी दिने गरी त्यस्तो बन्दसूची तयार गर्नुपर्नेछ। साथै सोही दफाको उपदफा (३) मा राजनैतिक दलले उम्मेदवार सूचीकृत गर्दा अनुसूची-१ मा उल्लेख भए बमोजिम महिला, दलित, उत्पीडित जाति/आदिवासी जनजाति, पिछडिएको क्षेत्र, मधेसी, खस आर्य तथा अन्य समूह समेतको जनसंख्या प्रतिशतको आधारमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी अनुसूची-२ बमोजिम उम्मेदवारको बन्दसूची तयार गर्नुपर्नेछ। यसरी महिलाको उम्मेदवारी सूचीकृत गर्दा दलित, उत्पीडित जाति/आदिवासी जनजाति पिछडिएको क्षेत्र, मधेशी, खस आर्य तथा अन्य समूह समेतको समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी समावेशी सिद्धान्त अनुरूप गर्नुपर्नेछ। मधेशीबाट उम्मेदवारी चयन गर्दा दलित, आदिवासी जनजाति र अन्य समूह समेतको जनसंख्या प्रतिशतको आधारमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी उम्मेदवारको सूची तयार गर्नुपर्नेछ। त्यसरी तयार गरेको उम्मेदवारी बन्दसूची आयोगले तोकेको समयावधिभित्र सम्बन्धित राजनैतिक दलले अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा आयोग समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ। संविधानमा उल्लिखित व्यवस्थाहरुको पालना सम्बद्ध सबैले अनिवार्य रूपमा गर्नुपर्ने कुरामा कुनै विवाद हुन सक्तैन। संविधानमा गरिएको व्यवस्था बमोजिम राजनीतिक दलहरुले उम्मेदवारी दिए नदिएको हेर्ने अधिकार सम्पन्न निकायको रूपमा संविधानले नै निर्वाचन आयोगलाई जिम्मेवारी दिएको र संविधान बमोजिम निर्वाचन आयोगले स्वतन्त्र रूपले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकारको सम्पादन गरी आएको देखिन्छ।

नेपाल सरकारले मिति २०७०।८।४ मा तोकेको निर्वाचनलाई स्वच्छ, निष्पक्ष र भयरहित तथा विश्वसनिय बनाउन नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गर्दै निर्वाचन आयोगले निर्वाचन कार्यतालिका निर्माण गरी निर्वाचन चक्रअनुसार सम्पूर्ण काम कारवाही अगाडी बढाई निर्वाचन सम्बन्धी महत्त्वपूर्ण कार्य पुरा गरिसकेको देखिन्छ। निर्वाचन आयोगले मिति २०७०।६।३ मा समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीतर्फको निर्वाचन कार्यक्रम प्रकाशित गरी मिति २०७०।६।१८ मा राजनीतिक दलहरूले समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीतर्फको बन्दसूची पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गर्दै राजनीतिक दलहरूले पेश गरेका बन्द सूचीमा रहेका नाम मतदाता नामावलीमा समावेश भए नभएको यकिन गर्ने कार्य गरेको समेत देखिन्छ। यी निवेदकको पार्टीले बन्दसूची पेश गर्ने मिति अगावै बन्दसूचीमा समावेश व्यक्तिहरूका नाम मतदाता नामावलीमा भए नभएको यकिन गरी मात्र बन्दसूची पेश गर्नु पर्ने कानूनी व्यवस्थालाई हृदयगम गर्नुपर्ने नै देखिन्छ। संविधानसभा सदस्य निर्वाचन अध्यादेश २०७० को दफा ७(२) तथा अनुसूची १ र २ बमोजिम कुल सदस्य संख्याको कम्तिमा १०% उम्मेदवारी दिने व्यवस्था बमोजिम ३४ जना उम्मेदवार नाम र दफा ७(५) बमोजिम १७ जना महिला उम्मेदवारहरूको नाम समावेश भएको बन्दसूची पेश गर्नु पर्ने देखिन्छ। उल्लेखित कानूनी व्यवस्था बमोजिम यी निवेदकको पार्टीले आयोगले तोकेको अन्तिम समयसीमासम्म सम्पूर्ण प्रकृया पुरा गरी बन्दसूची पेश गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसरी संविधानसभा सदस्य निर्वाचन अध्यादेश २०७० को दफा ७ को कानूनी प्रकृया पुरा नगरी पेश भएको बन्दसूचीलाई मान्यता प्रदान गर्न सक्ने अधिकार आयोगमा रहेको देखिन आउँदैन। यी निवेदकको पार्टीले कानूनको रित नपुऱ्याई बन्दसूची पेश गरेकै कारण आयोगद्वारा निवेदकको पार्टीको बन्दसूची संविधानसभा सदस्य निर्वाचन प्रयोजनार्थ प्रयोग गर्न नसकेको र निवेदकले क्षतिपूर्तिको सम्बन्धमा उचित वस्तुनिष्ठ आधार र कारण समेत पेश गर्न सकेको देखिन आएन ।

यसरी आफुले चुनेका प्रतिनिधिहरूमार्फत संविधान बनाउने नेपाली जनताको सार्वभौम अधिकारलाई प्रयोगमा ल्याउन नेपाल सरकारले मिति २०७०।०८।०४ गते संविधान सभाको निर्वाचन हुने गरी मिति घोषणा गरी स्वतन्त्र, निष्पक्ष र भयरहित वातावरणमा निर्वाचन सम्पन्न समेत भई संविधानसभाको गठन समेत भईसकेको छ। निर्वाचन पश्चात गठित संविधानसभाका सभासदहरू विच व्यापक छलफल पश्चात निर्माण भएको नेपालको संविधान मिति

२०७२।०६।०३ गते जारी भई संविधान बमोजिम राज्यका संयन्त्रहरू क्रियाशील भईसकेको वर्तमान अवस्थामा यी रिट निवेदकले उठाएका विषयमा प्रवेश गर्नुपर्ने अवस्था विद्यमान देखिन आएन। प्रस्तुत रिट निवेदनको औचित्य समाप्त भईसकेकोले रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाईदिनु।

प्रधान न्यायाधीश

उक्त रायमा हामी सहमत छौं ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत:- इश्वरमणि ओझा

कम्प्यूटर टाईप:- विकेश गुरागाई

सम्बत् २०७४ साल आश्विन महिना २४ गते रोज ३ शुभम्..... ।